

Ба шурои диссертатсионии 6D.KOA-079-и назди Институту фалсафа ва сиёсатшиносии ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ (734025, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33)

Такриз

ба автореферати диссертатсияи Саймаҳмадов Лутфулло Насридинович дар мавзӯи «Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми геополитикии ҷаҳони муосир» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 5.6.4. Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ

Низоми геополитикии асри XXI дигар бо қолабҳои одии якҷутбӣ ё дуҷутбӣ пурра шарҳ дода намешавад. Тақсимои нави қудрат, пайдоиши марказҳои мустақили таъсиррасонӣ, афзоиши нақши иттиҳодияҳои минтақавӣ, тағйирёбии мазмуни амният ва рақобат барои захираҳои фазои муносибатҳои байналмилалӣ мураккаб гардониданд. Дар чунин муҳит барои давлатҳои дорои имкониятҳои нисбатан маҳдуд, вале мавқеи муҳимми ҷуғрофӣ, масъалаи дарки воқеи манфиатҳои геополитикӣ ва интиҳоби роҳҳои муносиби таъбиқи онҳо аҳамияти хосса пайдо мекунад. Маҳз аз ҳамин дидгоҳ мавзӯи интиҳобнамудаи Саймаҳмадов Лутфулло Насридинович дорои арзиши ҷиддии илмӣ мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар минтақае ҷойгир аст, ки дар он манфиатҳои амниятӣ, иқтисодӣ, нақлиётӣ ва геостратегии давлатҳои гуногун ба ҳам мепайванданд. Ҳамсарҳадӣ бо Афғонистон ва Ҷумҳурии Мардумии Чин, наздиқӣ ба бозорҳои бузурги Осиё, мавҷудияти захираҳои обию энергетикӣ ва имконияти пайвастан ба долонҳои байналмилалӣ нақлиётӣ ба кишвар мақоми махсус мебахшанд. Дар баробари ин, таҳдидҳои фаромиллӣ, мушкилоти баромадан ба роҳҳои баҳрӣ, рақобат барои нуғуз ва вобастагии рушди иқтисодӣ аз суботи минтақа зарурати пешбурди сиёсати хориҷии мутавозинро ба миён меоранд. Аз ин рӯ, муайян намудани мавқеи Тоҷикистон дар низоми геополитикии тағйирёбанда на танҳо масъалаи назариявӣ, балки вазифаи дорои аҳамияти давлатӣ мебошад.

Хусусияти қобили таваҷҷуҳи таҳқиқ дар он аст, ки муаллиф Ҷумҳурии Тоҷикистонро танҳо ҳамчун объекти таъсири равандҳои беруна муаррифӣ намекунад. Кишвар ҳамчун субъекти дорои ҳадаф, манфиат, иқтидор ва имконияти ташаббускорӣ баррасӣ мегардад. Чунин тарзи масъалагузорӣ имкон додааст, ки робитаи байни мавқеи ҷуғрофӣ, сиёсати хориҷӣ, амнияти миллӣ ва фаъолияти байналмилалӣ Тоҷикистон дар доираи як таҳқиқ пайгирӣ карда шавад.

Мақсади илмӣ қор ба муайян намудани хусусиятҳои низоми геополитикии ҷаҳони муосир ва ошкор сохтани мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сохтори он нигаронида шудааст. Вазифаҳои гузошташуда масъалаҳои рушди назарияҳои геополитикӣ, ташаккули манфиатҳои субъектҳои сиёсати ҷаҳонӣ, таъсири ҷаҳонишавию ҳамгироии минтақавӣ, тағйирёбии мавқеи

Тоҷикистон дар давраи соҳибистиклолӣ ва дурнамои ҳифзи манфиатҳои кишварро фаро мегиранд. Пайванди дохилии вазифаҳо нишон медиҳад, ки таҳқиқ аз омӯзиши масъалаҳои умумии назариявӣ ба арзёбии вазъияти мушаххаси Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардидааст.

Қисмати назариявии автореферат бо фарогирии мактабҳо ва равияҳои гуногуни афкори геополитикӣ арзишманд мебошад. Муаллиф ба мероси намояндагони геополитикаи классикӣ ва таҳаввули минбаъдаи ин соҳаи дониш муроҷиат намуда, тағйир ёфтани мазмуни кудратро дар шароити муосир нишон медиҳад. Агар дар назарияҳои классикӣ қаламрав, мавқеи ҷуғрофӣ ва назорати фазо ҷойгоҳи асосӣ дошта бошанд, имрӯз омилҳои иқтисодӣ, технологӣ, иттилоотӣ, энергетикӣ ва фарҳангӣ низ ба воситаҳои таъсиррасонии геополитикӣ табдил ёфтаанд. Ба ин маъно, муаллиф кӯшиш намудааст, ки имкониятҳои маърифатии назарияҳои анъанавиро бо воқеияти нави муносибатҳои байналмилалӣ пайваст намояд.

Интихоби методҳои таҳқиқот ба хусусияти мавзӯ мувофиқ аст. Методҳои диалектикӣ барои омӯзиши равандҳои геополитикӣ дар ҳолати ҳаракат, тағйир ва зиддият истифода гардидаанд. Таҳлили системавӣ имкон додааст, ки сиёсати хориҷӣ, манфиатҳои давлатӣ, амнияти минтақавӣ ва ҷаҳолияти субъектҳои байналмилалӣ ҳамчун унсурҳои ба ҳам алоқаманд баррасӣ шаванд. Бо ёрии методи муқоисавӣ умумият ва фарқияти мавқеи иштирокчиёни муносибатҳои байналмилалӣ муайян гардида, равиши сохторию функционалӣ вазифаи унсурҳои асосии низоми геополитикиро ошкор намудааст. Ҷамбастагии ин усулҳо барои ба даст овардани натиҷаҳои мантиқан асоснок замина фароҳам овардааст.

Дар автореферат таъсири ҷаҳонишавӣ ва ҳамгироии минтақавӣ ҳамчун ду раванди ба ҳам алоқаманд таҳлил мешавад. Муаллиф нишон медиҳад, ки ҷаҳонишавӣ дар баробари фароҳам овардани имкониятҳои нави иқтисодию иртиботӣ, вобастагии мутақобилаи давлатҳо ва эҳтимоли паҳншавии бухронҳоро низ афзоиш медиҳад. Ҳамгироии минтақавӣ бошад, метавонад воситаи ҳамоҳангсозии манфиатҳо, таҳкими амният ва тавсеаи робитаҳои иқтисодӣ гардад. Баррасии ин равандҳо барои муайян намудани имкониятҳои Тоҷикистон дар созмонҳо ва механизмҳои ҳамкориҳои минтақавӣ аҳамияти муҳим дорад.

Дар таҳқиқот таҳаввули мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз марҳалаи душвори муқовимати дохилӣ то ташаккули сиёсати хориҷии мустақил пайгирӣ гардидааст. Сулҳу ваҳдати миллӣ ҳамчун заминаи барқарор намудани ҷаҳолияти байналмилалӣ давлат арзёбӣ мешавад. Татбиқи сиёсати «дарҳои кушода», тавсеаи муносибатҳои дипломатӣ, иштирок дар созмонҳои минтақавию байналмилалӣ ва пешниҳоди ташаббусҳои дорои аҳамияти глобалӣ ҳамчун нишондиҳандаҳои афзоиши субъектияти байналмилалӣ кишвар муаррифӣ гардидаанд.

Навгонии илмӣ қор дар чанд самт зоҳир мешавад. Муаллиф тағйироти низоми геополитикиро баъди аз байн рафтани сохтори дуқутба ҷамъбаст намуда, ҷараёнҳои нави назариявиро муайян кардааст. Механизмҳои ташаккул ва амалишавии манфиатҳои геополитикии субъектҳои сиёсати ҷаҳонӣ шарҳ дода шуда, тағйирёбии нақши Тоҷикистон дар муҳити минтақавию

байналмилалӣ нишон дода шудааст. Таҳлили ҳамкориҳои Тоҷикистону Россия, арзёбии афзоиши фаъолияти Ҷумҳурии Мардумии Чин дар Осиёи Марказӣ ва муайян намудани ҷойгоҳи манфиатҳои Тоҷикистон дар тартиботи нави ҷаҳонӣ аз натиҷаҳои муҳими таҳқиқ ба ҳисоб мераванд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда бо муҳтавои бобҳо иртиботи мустақим доранд. Дар онҳо геополитика ҳамчун воситаи маърифати муносибатҳои байналмилалӣ, ҳимояи манфиатҳои геополитикӣ ҳамчун омиле ташаккули муносибатҳои байнидавлатӣ, таъсири ҷаҳонишавию ҳамгироии минтақавӣ ва зарурати таҳкими мавқеи Тоҷикистон инъикос ёфтаанд. Муқаррароти мазкур аз ҷамъбасти қисматҳои назариявӣ ва таҳлилии қор бармеоянд ва самти умумии таҳқиқро ифода мекунанд.

Заминаи иттилоотии диссертатсия аз асарҳои илмӣ муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ҳуҷҷатҳои расмӣ ва маводи созмонҳои байналмилалӣ таркиб ёфтааст. Натиҷаҳои асосии қор дар шаш мақолаи шомили маҷаллаҳои тақризшаванда ва чор маводи конференсияҳои илмӣ нашр гардидаанд. Мавзӯи интишорот бо қисматҳои асосии диссертатсия алоқаманд буда, аз муҳокима ва санҷиши марҳалавии натиҷаҳои таҳқиқ шаҳодат медиҳад.

Аҳамияти назариявии диссертатсия дар тақмили тасаввуроти илмӣ доир ба мавқеи давлатҳои Осиёи Марказӣ дар низоми геополитикии тағйирёбанда ифода меёбад. Натиҷаҳои он метавонанд ҳангоми таҳияи масъалаҳои сиёсати хориҷӣ, амнияти минтақавӣ ва ҳимояи манфиатҳои давлатӣ истифода шаванд. Маводи таҳқиқ барои таълими фанҳои «Геополитика», «Муносибатҳои байналмилалӣ» ва «Амнияти миллӣ» низ дорои аҳамият мебошад.

Дар баробари ҷанбаҳои мусбат, нисбат ба муҳтавои автореферат ду мулоҳизаро баён намудан мумкин аст.

Якум, дар таҳқиқот мавқеи Тоҷикистон ҳамчун давлати кӯҳистонӣ ва ба баҳр роҳи мустақим надошта дуруст ба назар гирифта шудааст, аммо таҷрибаи давлатҳои дигари дорои шароити ҷуғрофию геоекосистодии наздик ба таври муқоисавӣ камтар истифода гардидааст. Муқоисаи роҳҳои ҳимояи манфиатҳои геополитикии чунин давлатҳо метавонист хусусиятҳои хоси модели Тоҷикистонро равшантар ва имконияти ҷамъбасти илмӣ натиҷаҳоро бештар намояд.

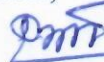
Дуюм, дар автореферат омилҳои ҷуғрофӣ, иктисодӣ, амниятӣ ва дипломатӣ ба таври васеъ баррасӣ шудаанд, вале нақши фазои рақамӣ, дипломатияи рақамӣ ва амнияти иттилоотӣ дар тағйирёбии имкониятҳои геополитикии давлатҳо ба таври мухтасар инъикос ёфтааст. Таҳлили васеътари ин омилҳо метавонист тасвири низоми геополитикии ҷаҳонӣ муосирро бо дарназардошти таъсири технологияҳои нав муқамалтар гардонад.

Мулоҳизаҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ ва аҳамияти умумии таҳқиқотро коҳиш намедиханд. Аз муҳтавои автореферат бармеояд, ки муаллиф қобилияти таҳлили масъалаҳои мураккаби сиёсӣ, истифодаи методҳои илмӣ, қоркарди сарчашмаҳои гуногун ва ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқотро доро мебошад.

Дар мачмуъ, автореферат имкон медиҳад таҳқиқоти Саймаҳмадов Лутфулло Насридинович дар мавзуи «Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми геополитикии ҷаҳони муосир» ҳамчун таҳқиқоти мустақилона анҷомёфта ва дорои навгонию илмӣ арзёбӣ карда шавад. Мухтавои кор ба шиносномаи ихтисоси 5.6.4. Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ мувофиқат менамояд. Автореферати диссертатсия ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси номбаргардида мебошад.

Муқарриз:

Мудирӣ кафедраи сиёсатшиносӣ ва
робита бо ҷомеаи Академияи
идоракунии давлатии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои сиёсӣ

Музаффарзода Ф.

17.08.2026

Имзои Ф. Музаффарзодаро тасдиқ менамоям.

Сардори раёсати кадрҳо, коргузорӣ ва
корҳои махсуси Академияи идоракунии
давлатии назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Насурдинзода А.Н.

17.08.2026

Суроға:

734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кучаи Саид Носир, 33
Тел.: +992 98 917 17 47